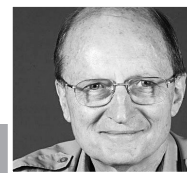

Alföldy Jenő

Létköltészet a nemzet szolgálatában

Konrad Sutarski két új könyve

Alföldy Jenő
(1939, Budapest) irodalom-
történész, Kecskeméten él,
József Attila-díjas

„Ezt hívják sorsnak: mindig szemben, és
más semmi, szemben állani örökké!”
Rilke: Nyolcadik duinói elégia
(Keresztury Dezső fordítása)

A lengyel–magyar kulturális és társadalmi kapcsolatok ápolásáért és irodalmi munkásságáért többszörösen kitüntetett költőt, író, művelődéstudománytörténészt és diplomatát nem kell bemutatnom a magyar olvasóközönségnek. Ki ne hallott volna az olvasók közül az 1965 óta Magyarországon élő Konrad Sutarskiról, számos, magyarul is megjelent verseskönyv, irodalmi esszékötet, politikai és történelmi tanulmány szerzőjéről? Ám a pusztán tények ezúttal különösen fontosak: a hazánkban családot alapító, fővárosunkban élő, nyolcvanötödik születésnapját tavaly szeptemberben ünneplő lengyel írásművészlőről és közíróról illik tudni, hogy milyen személyes indítást hozott magával, amikor sorsát második hazájához, Magyarországhoz kötötte.

A második világháború kitörésének és hazájának kétfelőli legázolása idejére esik életútjának első, sorsdöntő „stációja”. Katonatisztként mozgósított édesapját 1940 tavaszán, az Andrzej Wayda-filmből ismert katyni vérengzéshez hasonló, Harkov környéki szovjet népiroaktívákban végezték ki; holttestét máig sem találták meg. Ez a csapás mélyen meghatározta a költő szellemi és lelki elkötelezettségét, s alapvetően

motiválta őt irodalmi és történelmi műveinek témavilágában, erélyes humanizmusában, a történelmi tények tiszteletében, verseinek és esszéinek morális igényességében. Egyenletesen magas színvonalú költészetéből kiemelkednek azok a művek, amelyekben megfogadja, hogy a személyét ért, a lengyeliség nemzeti tragédiáját és az emberiség egyetemes sérelmét jelképező merényletért elégtételt vesz a szellem és a kis nemzeteknek is otthont adó, újraélesztendő európai humanizmus szolgálatával. *Emlékművet emeltem...* kezdetű versében írta 2018-ban, apja emlékének ajánlva: „még egyszer utoljára / dült álmok s a fölszabadító erők megidézésének lidérces órájában [...] / új versben hirdetem ki a világnak / nem kutatom többé a tetteseket / és azt se kívánom már hogy dögvész csókolja őket szájon / hadd lélegezzék be ugyanazt a levegőt amit én is [...] madárijesztőként táncolok végig vetett és újra letarolt vidékeken / az agyalágyult időt így talán fölingerlem / hogy évszakaival együtt minél előbb robbanjon szét / és szörnyeteg titkai is hulljanak darabokra” (Csoóri Sándor fordítása). Dsida Jenő *Psalms Hungaricus*-át és Radnóti profetikus eklogáit hozzák emlékezetembe ezek a fájdalmas és kétségbeesett, emlékezetet felrázó sorok.

Magyarország barátja a mi 1956-os forradalmunk hatására lett Sutarski. Több is ő, mint barátunk. Ha Lengyelország az örökölt, akkor honunk a választott hona. Jellemző a magyarsággal való azonosulására például az is, hogy szociográfiát írt arról a néhány száz négyzetkilométernyi területről, amelyet a „békecsinálók” a trianoni diktátum szellemében lecsíptek a

Lengyelország és Magyarország Európa védelmében. Esszék, válogatott versek 1956–2018. Magyar Napló Kiadó, Bp. 2019.; *Az emberi ellenállás stációi. Esszék és versek,* János Zoltán utószavával. Magyar Napló Kiadó, Bp. 2018.

Nagy-Magyarország északi betüremkedésénél fekvő Árva és Szepes megyéből, és Lengyelországhoz csatoltak. Ez nem annyira dühítő, mint Burgenland lefaragása a háború fő érdekeltje, Ausztria javára; ez inkább nevetséges. Clemenceau-ék, Benešék aljasságát illetően látványosan leleplező. De a Szlovákiához került torta tetejét díszítő meggyszemen sosem veszünk össze lengyel barátainkkal, inkább örömmel vesszük észre, hogy azon a földdarabkán szabad magyarnak lenni, zászlónkat kitenni, nyelvünkön beszélni, s az ott élő lengyelek nem tartják a magyarokat egy „bűnös nemzet” tagjainak. Lásd Sutarski (és Domonkos László) beszédes című könyvét: *Megőrzésre átvéve – Barangolás a lengyel Szepesben és Árvában* (2010). Ő tudja, amit nagyjaink tudtak: magyar az, akinek fáj Trianon. (Nota bene: a lengyelek, bár a győztesek közé tartoztak, a döntéseken nem voltak jelen az „Isten testén való osztozásnál”.)

Módszeresen kutatja a költő a történelemnek azokat a pontjait és szakaszait, ahol legalább Szent László óta érintkezik a lengyel és a magyar história, s évszázadok óta nyílegyenesen mutat utat napjainkba, amikor nyugat-európai viszonylatban is jelentőséget nyert a szovjet fennhatóság alól felszabadult népek összefogása. Régóta megalapozott szövetségünk kiterjesztésének értelméről megvilágosodtak a közép-európai térség más országaiban, a V4-be tömörült Csehországban és Szlovákiában is. A nemzeteink közti összefogás nemcsak előnyös, hanem *létkérdés*: a tudatosodó érdekközösségben végre feloldódhatnak a régi és újabb sérelmek. Minden tagország nyerhet ezzel. A vonzerő kihat Horvátországra, Szerbiára, Szlovéniára és más balkáni országokra, s reményeink szerint előbb-utóbb Ukrajnára és a legnagyobb magyar lélekszámot magában foglaló Romániára is. Sutarski nemcsak rokonszenvez és azonosul a magyar néppel és kultúrával, hanem hivatottan és hatékonyan tesz érte, amennyit csak tehet.

A továbbiakban nem annyira a társadalomtudományi esszék és tanulmányok szerzőjéről,

hanem a költőről szeretnék bővebben szólni, noha e két alkotói terület ritkán alkot oly szoros egységet, mint nála. De úgy vélem, itt az ideje, hogy Sutarski verseiről több szó essék, mint eddig; ez pedig kevesellhető. A kitűnő hazai műfordítógárdának köszönhetjük, hogy a mostani két könyvben olvasható, nemzeti érzést is kifejező létkölteményeiből kirajzolódik ugyanaz a férfias arcél, ugyanaz a válságokkal szabdalta korszellem és ugyanaz a hittel, életerővel és érvelő értelemmel megerősített remény, amely Sutarskit minden műfajában jellemzi. A legnemesebb anyagot önti formába verseiben: a közösségért érzett felelősséget, a függetlenség és az összefogás eszméjét, a keresztény és ógörög hagyományokon nyugvó európaiság védelmét, a sokat szenvedett, szabadságszerető Lengyelország és Magyarország összetartását az aggasztó világtendenciák közepette. Erős kritikai érzéssel fölverteztett, kulturáltan szókimondó, s ha kell, „diplomatikusan” ironikus poétának látom, az etikai és az esztétikai értékek szoros egységében. „Az értelemig és tovább” ható költemények (József Attila) a világos gondolat szabadságával, a poétikai érzék sejtető képeivel és filozófiai mélységükkel győznek meg arról, hogy az igazmondás szenvedélye vezet Sutarski tollát. Illyés Gyula kedvelt szavával mondván *közügy*, hogy minél többen s minél mélyebben ismerjük meg a költőnek anyanyelvén született, méltóképpen magyarra átültetett verseit. Ezek – nem kell hozzá elfogultság, hogy azt állítsam – világirodalmi viszonylatban is helytállnak magukért, ha szélesebb körben ismertté válnak. Lengyel nyelvű műalkotások, a lengyel nemzeti irodalom részei, de – a kisajtítás szándéka nélkül mondom: nem csekély mértékben a magyar irodaloméi is. A költő, egyik régebbi könyvének címével szólva, „kettős hazában” él, de nem megosztva, hanem megkétszerezve. Rólunk és értünk éppúgy szólnak versei, mint a lengyelekről, illetve a lengyelekért. Rendelkezésére áll az a komparatiztikai érzék, amely két különböző kultúra értékeinek

összevetésével duplázza meg szempontjait, s vonja le az egész Európának érdekében álló, szintézisszerű tanulságait. A versekben ez az adottság fokozott érzékenységet jelent. Az EU-hoz, az emberiséghez és Istenhez intézett fellebbezései, satirikus képi formába öntött bírálati és elrettentő, *sciencefiction*-szerű jövendölései az általános *emberi kondícióról*, a 21. századi közállapotokról és várható fejleményeikről szólnak.

Modern költőként is nélkülözhetetlen hagyományként kezeli a 19. század romantikáját. Hivatkozásaiban, eszmetörténeti megemlékezéseiben nem felejtkezik meg a szabadságeszme megszállottaiként föllépő nagy romantikusok forradalmi képzelőerejéről. De versbeszéde és gondolatai hamisítatlanul 20. és 21. századi formát öltenek. A poétikai értelemben felfogott romantika – mint stílus – egyáltalán nem jellemzi. A nemzeti hagyományt a fölismert kor-eszme s a költői személyiség képére gyúrja. Klasszicizálódó, lényegre összpontosított költői stílusa a moderneken csiszolódott. Szabad formájú verseiben magasan szárnyal a képzelet, melyet az érzelem emel, s az intellektus egyensúlyoz. Példaképei között megtaláljuk a diktatúrának ellenálló nagy franciákat, a bolsevizmus ellen is tiltakozó elődeit és kortársait, s az utóbbiak közül egy-két, nála idősebb magyar sem hiányzik. A létköltészet őnála nem pusztán a szorongást, rettegést kifejező kierkegaard-i élményből fakad (noha ő is érzékeli és megszenvede a lelki traumák hatását önmagán és másokon), hanem Európa és az emberiség kollektív veszélyeztetettségének értelmezéséből születik. A mi nagy „fájvirágainkhoz” képest szinte szokatlan jelenség az ő megfontolt nyugalma és a választott ügyek szolgálatához szükséges energiája, reménytartaléka. Sutarski is harcos humanista, mint Illyés, és követői közül például Csoóri és Tornai. Intellektualitása, iróniája és meglett korára kialakult harmóniaigénye azonban annyira az egyéniségéből fakad, hogy nehezen találom megfelelőjét a magyar lírában.

Egy részletesebb hatástörténeti vizsgálatnak majd ki kell terjednie a *Wierzbak* nevű írói kör alkotóira. E csoportosulás egyik alapító tagja volt Sutarski 1956-ban, a költő huszonkét éves korában, a poznańi munkásfölkelés és a magyar forradalom együttes hatására. Költői pályáíve éppen ekkor kezdett meredeken fölmagasodni. Ebből az évből legalább négy verse szól mély lelki részvétellel a magyar forradalomról, a hősokról és áldozatokról. Bágyoni Szabó István, Csoóri Sándor, Fodor András, Döbrentei Kornél, Kiss Benedek, Kovács István, Tandori Dezső, Tornai József, Weöres Sándor és ifjabbak műfordításai rendre közvetítik a magyarok szándékaival és szenvedéseivel azonosuló költő tisztelgését. (A *Katalin* című vers címadója, úgy vélem, a forradalom egyik mártírja, Magyar Katalin, akinek emlékét egy Ágh István-vers is őrzi.) 1956 éppúgy forradalmi év a lengyelek és magyarok számára, mint 1848; lényegében 1989 is. Sutarski már '56-ban jelt adott a két nemzet lelki rokonságáról, a szabadságszeretet közös erényéről és a sok száz éve megalapozott történelmi kapcsolatáról. Mítoszba illő történetek szólnak a kölcsönös szeretetről, segítségnyújtásról, például a lengyel véradók jelképpé átlényegült küldeményéről. Emitt is, amott is szárnyra kaptak a jó hírek a világháború lengyel menekültjeinek Magyarországra és onnan Nyugatra szöktetéséről, vagy az erejükkel visszaélő nagyhatalmakkal való konfrontálódás példameberekiről s a megtorló intézkedések áldozatairól. Az együteműség nem mindig volt meg, ez igaz. A világháborús lengyel ellenállásnak vagy az 1981-es, szükségállapotba torkolló Szolidaritás mozgalmanak nálunk nem volt megfelelője, bár a lakitelki találkozók már 1979 óta megmutatták az ígéretes utat, az értelmiség képességét a közös nemzeti fellépésre. Ezt ma, sajnos, nehéz újraéleszteni. De a mi '56-os forradalmunk páratlan volt, az 1989-es határnyitás, a „kelet-európai piknik” is; és hazánk 1989 nyarán az élére hágott a közép-európai szabadságmozgalomnak a szovjet csapatok kiutasítá-

sával. Ma pedig az európai határ őrzésével. Ha egy-egy időre látenszen is, közös volt mindig az a nemzeti akarat, amelyet a történelemben több világrendszer el akart pusztítani: a hatalmat kisajátító Habsburgok és a cárok monarchista érdeke, a bűnben egyesült, metternichi „három erőszak”, a horogkeresztes náciizmus és a lengyeleket a keleti irányból hátba támadó, nem kevésbé végzetes bolsevizmus képében.

Ma új erővel folytatódik köztünk az együttműködés. A 21. század elején egy harmadik, végveszélyt rejtő, totalitárius világhatalom, a globalizmus árnyéka vetült országainkra, nemcsak a közép-európai és a tágabb európai térségre, hanem az egész világra. Az egykori gyarmatbirodalmak utódai, a tőkésvilág hatalmasságai, amelyek évtizedekig az olajért igaztak le népeket, most lázas tempóban ássák sírját a keresztény Európának. Ezek régi elődei nyolcszáz éve kereszties hadjáratot folytattak az iszlám világ ellen, s a 18–19. században rab-szolgák tömegét hurcolták Amerikába. E rab-szolgák mai utánpótlását arra biztatják a tőkés világ gátlástalan hatalmai, hogy lepjék el egész Európát, s a fanatizált iszlám ideológia terjesztésével nemzetek és kultúrák nélkülivé változtassák földrészünk arcukat. A lengyel pápa, II. János Pál volt az első, aki ezt a veszélyt is érzékelte, és tett is ellene.

Legszívesebben *új európaiságnak* nevezném el azt a költői áramlást, amelynek ereje Sutarski verseiben magával ragad, és kiköveteli kritikus állásfoglalásomat: igen, közügy, hogy minél többen olvassák, ismerjék, értelmezzék és vitassák munkáit, csak közönyösek ne maradjanak iránta, mint a könyvtár egere a könyvek tartalma iránt, amelyeknek gerincét rágja.

Fiatalkori verseiben már látható a gondolatnak az a kitartó izzása, mely Sutarski egész poézisét áthatja. A szabadságért, a nemzeti függetlenségért s a testi-lelki boldogulásáért küzdő ember érzelmekkel megalapozott észjárásáról beszélek. Ezt a gondolkodást fejezte ki a modernség tágas eszköztára. Érdekesnek tartom,

hogy a pálya első érett szakaszában mennyire ironikus. Úgy vélem, ez a tulajdonság vagy lelki magatartás jellegzetesen azé a szellemi emberé, aki egyelőre nem ütközhet közvetlenül a nemzetelnyomó hatalommal, de kortársai értik szavát. A nemegetszer abszurdba forduló, sci-fibe illő látélellettel a dühös elnyomó nem tud mit kezdeni, mert önmagát leplezi le, ha a torzképet magára veszi. A szatíra és a gúny mar, mint az erős paprika, de nem illik hangosan prűszkölni tőle. És a szokatlan, groteszk költői kép egy „másik valóságot” állít szembe azzal, amelyben él a költő, és élünk mindnyájan. Ez a másik valóság, amelyet a költői képzelet teremtett, nem cenzúrázható úgy, mint a röpiratok és a nyílt leleplezések. Megszületik viszont egy új nyelv, amelyen a hasonló észjárású és igazságérzetű egyének megértik egymást, és kedvüket lelik az újszerűben, az eredetiben, a nem sablonosban, az újjászületett esztétikumban, amely egyszerre látomásos és fogalmilag félre nem érthető. Ezt a tartalmat izzítja fel a versekben az irónián egyre jobban fölülkerekedő patos.

Nagy szükség volt s van erre, s nemcsak a sokszor titkolt és tiltott gyümölcsök élvezetéért, hanem az eredendő emberi adottság, a szépség iránti vonzalom kedvéért is. Ezt kiegészíthetjük Baudelaire igazával, azzal, hogy a művészet legfőbb ellensége az unalom. A mostani nyolcvanévesek közül sokan emlékszünk vissza azokra az időkre, amikor mindent megült az utcán, az újságban, a szocreál filmekben és a kötelező összeroffenéseken az unalom szürke pora. Nemritkán gyötrőbb volt a felső utasításra jött büntető intézkedéseknél, a képletes és a valódi pofonoknál. A hazugság először felháborít, majd fásulttá válunk hallatán.

Hazájában Sutarski a magyar sorstársainál is jobban megszenvedte a katolikus meggyőződése elleni merényleteket. A lengyelek többnyire vallásosabbak nálunk. A mi nagy költőinknek külön meg kellett küzdeniük azért, hogy ne veszítsék el hitüket a mindent átfogó, értelemmel föl nem fogható Istenben. Az értelem persze egy

lengyel szellemi emberben is hajlik a kételkedésre, s nem lesz a vakhit szolgái követője. Nagy hittevők sem tagadják, hogy az igaz hitért meg kell birkóznia az értelemre ráutalt embernek. A hit nem elég meggyőződés nélkül, belátás, érzés, gondolat, sőt kétegy nélkül. Sutarskinak is alá kellett szállnia a poklokra, hogy eretnek gondolatait egyeztesse a könnyen dogmává laposítható kinyilatkozások tartalmával. Mint számos más költő a Föld különböző pontjain, ő is másféle világot szeretne látni maga körül, mint amely megadatott, olvashatjuk *Hit* című versében (Bágyoni Szabó István fordítása). Istennek mintegy szemére veti: miért van annyi háború, erőszak, gyűlölet és nyomor. *Ha a világ-mindenség bármely zugában* című verse pedig (Döbrentei Kornél fordítása) a józan ész és érzelem „eretnokségével” fordul az Úrhoz: „Vajon szükség volt-e az Édenkertre – csak azért, hogy az első emberpárt legyen alkalom rögvést kiüzni onnan?” Mintha így módosítaná az adógaras történetéből Jézus szavait: „Adjátok meg Istennek, ami az Istent megilleti, és adjátok meg az embernek, ami őt illeti meg”. (Császárról pedig szó se essék.) Kételkedése a tudásvágytól hajtott, fausti értelemben vett európai emberé, akárcsak a kreativitás, *a szabad gondolat és az együttélés* tisztelete – ez egyike számos, frappánsan összefoglalt filozófiai alapvetéseinek (lásd *A felhők és a szél* című, példázatszerű versét, Cséby Géza fordításában). A hit, mint az erős valóság közösség emberének, számára mégis inkább kész megoldás, mint megoldandó probléma.

Legizgalmasabb versei – az időszerűség kiédhetetlen hatása alatt – a mai Európa és a nagyvilág nagy kérdéseit vésik az olvasó tudatába. Például: a *Napjaink apokalipszise*, a *Mire valahol valakinek...* (Bágyoni Szabó István), a *Mint aggodalom és remény* (Tornai József), vagy az *Újvilág* (Zsille Gábor). Az utóbbi vers szorosán összefügg egy másik, szintén újabb keletű költeményével, a *Hová rohansz, Európa?* cíművel (Bágyoni Szabó István). Az *Újvilágban* (2017) fölött kérdésével ismét a Teremtőhöz folyamo-

dik: „Hányszor lesz hajlandó Isten újratemetni a világot / a bűnt, és a hazugságokat betemetni földdel / [...] hogy [...] ismét kikeljen a búza megcsillanjon a mák”. És fölteszi azt a kérdést, amely fél évtizede éget minket: az iszlám hódítását, Európa újabb elrablását. Konzstantinosz Kavafisz görög költő *A barbárokra várva* című versében – és az őt idéző író, a dél-afrikai J. M. Coetzee *A barbárokra várva* című regényében – már korábban fölvetette ezt. Igaz, ők még az ironia tónusában tartották megérzéseiket. Sutarski túljutott ezen, klasszikus letisztultsággal, lényegretörően írja a Teremtőt faggató versében: „Mégis még hajnalhasadta előtt / vajon eltűnik-e a régi világ / bár közeledik lihegve a barbár tömeg / velük a terror a merényletek / és a lefejezések / hogy elegendő helye legyen az újabb hitnek és kultúrának”. A Dél és Dél-Kelet felől áramló migráció első hullámain már több évtizede érzékelték az éber szemek, de látványosan fenyegető áradattá 2015 óta vált ez az áramlás. S nehéz megmondani, melyik a nagyobb veszedelem: maga az alig feltartóztatható tömeg, vagy azok, akik felbiztatják, és bűnös eszközökkel vezetik – vezetik meg – ezt a gyarmatosítás óta kiéheztetett sokaságot? Mert tegyük föl merészen, hogy a migránsözön – és a környezetrombolás, amely szintén Sutarski visszatérő „témáinak” egyike – meggátolható. Akkor is léteznek majd azok a „jótékony” kufárok, akik a civilizált Európát és a világot romba döntenék a várható haszonért. S kiderül, hogy más „tervek” is vannak a tarsolyukban, mert már saját nemi identitásától is el akarják választani az embert. S nem tudjuk, még mit kotyvasztanak ott, ahol a szív és az ész végső kiapasztására alkalmas drogokat is főzik.

Nem lehet, hogy az emberiség, a nemzetek és az egyén létkérdéseiben ma éppen a költők, írók ne szólaljanak meg, úgy, ahogy a náci időkben Thomas Mann emelte föl szavát: „Európa, vigyázz”. Nem lehet, hogy a még ép lelkű szellemi elit ne úgy fogadja Sutarski műveit, mint fényt az áthatolhatatlannak vélt éjszakában.